

Nr 100

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till statens järnvägar för drift av icke lönsamma järnvägslinjer m.m.

(4:e avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under sjätte huvudtiteln (bilaga 8, punkt 83) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Ersättning till statens järnvägar för drift av icke lönsamma järnvägslinjer för budgetåret 1964/65 beräkna ett anslag av 200 000 000 kr.

Sedermåra har Kungl. Maj:t i propositionen nr 118, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för den 28 februari 1964, föreslagit riksdagen att till Ersättning till statens järnvägar för drift av icke lönsamma järnvägslinjer för budgetåret 1964/65 under sjätte huvudtiteln anvisa ett anslag av 215 000 000 kr.

I skrivelse den 16 augusti 1963 har järnvägsstyrelsen under återopande av en inom styrelsen utförd undersökning av det trafiksvaga järnvägsnätet (1963 års separatredovisning) hemställt, att på driftbudgeten för budgetåret 1964/65 anvisas ett anslag av 238 mkr. till driftbidrag till statens järnvägar. Vidare har styrelsen på grund av SJ:s onormalt betungande pensionsförpliktelser hemställt att det åliggande att förränta statskapitalet, som åvilar SJ för budgetåret 1964/65, nedsättes med 70 mkr.

I enlighet med vad som uttalats i propositionen 1963:191 angående riktlinjer för den statliga trafikpolitiken tillkallades den 8 november 1963 ledamoten av riksdagens första kammare, civilingenjören C. S:son Schmidt och professorn P. E. C. Welinder att inom kommunikationsdepartementet granska dels de tillämpade redovisnings- och beräkningsprinciperna i den av järnvägsstyrelsen för år 1962 utförda redovisningen av trafiksvaga järnvägslinjer (1963 års separatredovisning), dels de undersökningar som järnvägsstyrelsen enligt ett av Kungl. Maj:t samma dag åt styrelsen givet uppdrag skulle utföra beträffande nedskrivning av statskapitalet för sådana linjer. Därjämte uppdrog Kungl. Maj:t samma dag åt järnvägsstyrelsen att skyndsamt undersöka förutsättningarna för att — i avvaktan på resultatet av affärsverksutredningens arbete — genom ianspråktagande av medel, som statens järnvägar årligen avsatt till ett i balansräkningen under värdeminskningsskontot upptaget delkonto för pensionsförpliktelser, erhålla viss lättnad i den ekonomiska belastningen för järnvägsdriften, som företagets pen-

sionsåtaganden innebär i jämförelse med försäkringstekniskt beräknade pensionskostnader.

Med skrivelse den 10 februari 1964 har förenämnda sakkunniga överlämnat en redogörelse för granskningen av 1963 års separatredovisning. Vidare har järnvägsstyrelsen den 21 i samma månad redovisat resultatet av sitt uppdrag i vad avser disposition av medel, avsatta för pensionsförpliktelser.

Beträffande den närmare innebörden av *järnvägsstyrelsens skrivelser den 16 augusti 1963 och den 21 februari 1964 samt de sakkunnigas redogörelse* får utskottet hänvisa till propositionen (s. 3—10).

Departementschefen anför inledningsvis att enligt riksdagens beslut i anledning av prop. 1963:191 angående riktlinjer för den statliga trafikpolitiken m. m. skall SJ fr. o. m. budgetåret 1964/65 erhålla full ersättning för underskott på trafiksvaga järnvägslinjer. Ersättning ansågs inte böra utgå för sådan trafiksvag linje, som SJ från företagsmässiga synpunkter har anledning trafikera. I propositionen förordades, att de av järnvägsstyrelsen tillämpade principerna för beräkningen av underskottet skulle granskas och övervägas av särskilda experter.

I fortsättningen anför departementschefen följande.

I skrivelse den 16 augusti 1963 hemställde järnvägsstyrelsen att ett belopp av 238 mkr. måtte anvisas såsom driftbidrag för budgetåret 1964/65. Detta belopp motsvarar av styrelsen beräknat underskott vid driften av trafiksvaga järnvägslinjer. Till stöd härför har styrelsen åberopat en undersökning av lönsamheten i vad avser driften av dessa linjer. Denna undersökning, benämnd 1963 års separatredovisning, grundar sig på förhållandena i järnvägstrafiken år 1962 i fråga om trafikintensitet, trafikstruktur, intäkter, kostnader m. m. Banor, som helt lagts ned före den 1 juli 1963, har uteslutits från redovisningen. Vidare har det ekonomiska resultatet justerats med hänsyn till 1963 års löneläge. Av redovisningen framgår att intäkterna, inklusive visst s. k. matarvärde, och kostnaderna på de ifrågavarande bandelarna utgör 133 mkr. respektive 391 mkr. Det trafiksvaga nätet har därefter räknats till godo ett ytterligare matarvärde, som styrelsen uppskattat till 20 mkr. Underskottet reduceras därmed till 238 mkr.

I enlighet med vad som förordades i propositionen om trafikpolitiken har beräkningarna i separatredovisningen granskats av för ändamålet inom kommunikationsdepartementet tillkallade sakkunniga. Dessa framhåller, att det redovisade underskottet av 238 mkr. utgör en rimlig approximation av resultatförbättringen för SJ som helhet vid en tänkt nedläggning av de i redovisningen ingående trafiksvaga banorna. Från beloppet bör enligt de sakkunniga borträknas 27 mkr. avseende det sammanlagda nettounderskottet på ett antal banor, vilka de sakkunniga, med beaktande av vissa uttalanden som jag gjorde i propositionen, funnit böra undantagas från ersättning. Det ersättningsgrundande underskottet bör därför reduceras från 238 mkr. till 211 mkr. Vid överläggningar, som de sakkunniga haft med järnvägsledningen, har denna ansett att här ifrågavarande reduktion bör utgöra endast 15 mkr.

De sakkunniga framhåller, att vid bestämningen av ersättningen för budgetåret 1964/65 måste beaktas den resultatförbättring som uppkommer genom verkställda nedläggningar av trafiksvaga banor ävensom den höjda kostnadsnivå som kan väntas föreligga under budgetåret 1964/65. Vidare torde enligt de sakkunniga hänsyn även böra tagas till att erfarenhetsmässigt en successiv minskning av trafikefterfrågan sker på de trafiksvaga banorna. Nämnda förändringar anser de sakkunniga i stort sett uppväga varandra, varför de föreslår, att ersättningen till SJ för budgetåret 1964/65 bör utgå med 211 mkr.

Vidare har järnvägsstyrelsen efter samråd med riksrevisionsverket hemställt om bemyndigande att, i den utsträckning resultat och förräntningsåliggande för budgetåret 1964/65 visar erforderligt, av ett under värde-minskningskonto upptaget delkonto för pensionsförpliktelser disponera högst 30 mkr. genom överföring till delkonto för slopning respektive prisreglering. Styrelsen har erinrat om att SJ — sedan fondering av pensionsmedel upphörde vid affärsverken — gjort årliga kollektiva avsättningar till ifrågavarande delkonto för att möjliggöra en utjämning i tiden av den belastning, som pensionskostnaderna medför.

I fråga om ersättningen för drift av icke lönsamma järnvägslinjer anser jag, i likhet med de sakkunniga, att 1963 års separatredovisning utgör en för ändamålet godtagbar redovisning av det ekonomiska utfallet på det trafiksvaga järnvägsnätet. Det fåtal erinringar som de sakkunniga anfört i fråga om den tillämpade metodiken torde, som de själva framhållit, vara av ringa betydelse för totalresultatet. Enligt min mening bör därför en bedömning av ersättningens storlek för nästa budgetår kunna baseras på separatredovisningen. Jag har därvid såsom en provisorisk beräkningsgrund godtagit, att styrelsen kalkylerat pensionskostnaderna efter försäkringstekniska grunder och kapitaltjänstkostnaderna för rullande materiel efter bl. a. återanskaffningsvärde och kalkylränta av 6 %.

De sakkunniga och järnvägsledningen är inte helt eniga om vilka i separatredovisningen ingående underskottsbanor, som SJ bör trafikera från företagsmässiga synpunkter. Skillnaden i uppfattning inskränker sig till ett mindre antal banor med ett samlat nettounderskott av 12 mkr., eller ca 5 % av hela underskottet. Vid mina överväganden härutinnan har jag funnit mig böra godtaga de sakkunnigas förslag och föreslår således, att det ersättningsgrundande beloppet reduceras till 211 mkr.

Utgående från detta belopp har de sakkunniga övervägt resultatförändringen intill utgången av budgetåret 1964/65 och funnit att de härvid inverkande faktorerna i stort sett torde uppväga varandra. För egen del ansluter jag mig till de sakkunnigas bedömning och tillstyrker därför, att här ifrågavarande ersättning bestämmes till 211 mkr. för nästa budgetår. — I propositionen om trafikpolitiken berörde jag angelägenheten av att vid nedläggningar av järnvägslinjer undvika plötsliga, kännbara höjningar av styckeavgiften vid övergången till billinjetrafik. SJ har också vid nedläggningar under en längre övergångsperiod tillämpat en reducerad taxa. Det inkomstbortfall, som uppstått härigenom, kan för de närmaste åren beräknas till ca 4 mkr. per år. Då det är synnerligen angeläget, att dessa taxenedsättningar kan genomföras i samband med nedläggningarna, synes det mig skäligt att SJ erhåller kompensation härför. Av praktiska skäl bör denna gottgörelse utgå i samband med ersättningen för driften av icke lönsamma järnvägslinjer. Jag föreslår därför, att ersättningen för nästa budgetår utgår med 215 mkr.

Det trafiksvaga bannätet omfattar ca 7 000 km. Under de senaste åren har investeringarna i de järnvägslinjer, för vilkas drift SJ skall ha ersättning, uppgått till storleken 25 mkr. Sådana investeringar bör från och med nästa budgetår helt avskrivas. I ersättningen har jag räknat in 15 mkr. som motsvarar i separatredovisningen på återanskaffningspriser beräknade avskrivningar på fasta anläggningar och investeringsinventarier. Därest investeringsbehovet för något budgetår skulle överstiga sistnämnda belopp bör detta i motsvarande mån påverka ersättningsanslaget.

I propositionen om trafikpolitiken bedömdes anslagsbehovet för ersättningen till SJ kunna komma att nedgå under de närmast följande budgetåren med 15 à 20 mkr. per år. Denna beräkning byggde på bl. a. ett antagande av oförändrad löne- och prisnivå. Då löneutgifterna uppgår till inemot tre fjärdedelar av kostnaderna spelar en förändring i lönenivån en mycket stor roll för det ekonomiska resultatet på det trafiksvaga bannätet. Med hänsyn till ovissheten i fråga om den framtida utvecklingen av löne- och prisnivån bör man enligt min mening vara försiktig vid bedömningen av möjligheterna att genom järnvägsnedläggningar relativt snabbt förbättra det ekonomiska resultatet när det gäller driften av det trafiksvaga bannätet. Å andra sidan talar här anförda förhållanden för att nedläggningsverksamheten bör bedrivas i så snabb takt som överhuvudtaget är möjligt.

Vad beträffar statens järnvägars pensionskostnader anser jag, i likhet med järnvägsstyrelsen, förutsättningar föreligga för att — i avvaktan på affärsverksutredningens överväganden — i resultatutjämnande syfte utnyttja en del av de medel, som under årens lopp för detta ändamål avsatts till delkontot för pensionsförpliktelser. Jag förordar därför att i statens järnvägars bokföring för budgetåret 1964/65 högst 30 mkr. får överföras från delkontot för pensionsförpliktelser till slopningskonto i den mån behov därav föreligger. Det torde komma på Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga föreskrifter härom.

Slutligen vill jag anmäla, att granskningen av järnvägsstyrelsens undersökning rörande nedskrivning av statskapitalet för de trafiksvaga järnvägslinjerna ännu icke är avslutad. Beredningen av denna fråga torde vara slutförd inom sådan tid, att förslag kan föreläggas riksdagen i kompletteringspropositionen.

Utskottet. Vid fjolårets riksdag förklarade sig sammansatta stats- och tredje lagutskottet i sitt utlåtande nr 1 acceptera principen att ersättning till statens järnvägar borde utgå för täckning av underskott i trafik, som erfordrades för att säkra en tillfredsställande transportförsörjning. I enlighet härmed borde full ersättning även utgå till SJ för de kostnader som företaget orsakades i samband med driften av trafiksvaga järnvägslinjer såvida det inte kunde anses företagsekonomiskt motiverat att fortsätta driften även om den lämnade visst underskott. Beräkningen av de kostnader och intäkter som vore hänförliga till de trafiksvaga järnvägslinjerna borde ske i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer som angivits av 1942 års järnvägskostnadsutredning. Vad utskottet sålunda förordade godkändes sedermera av riksdagen.

I förevarande proposition redovisas nu en av järnvägsstyrelsen verkställd undersökning för beräkning av ersättning för drift av icke lön-

samma järnvägslinjer — 1963 års separatredovisning — samt resultatet av en av särskilda sakkunniga utförd granskning av denna separatredovisning. På grundval härav föreslås i propositionen ersättning till SJ för här ifrågavarande ändamål för nästa budgetår utgå med ett belopp av 215 mkr.

Utskottet biträder för sin del Kungl. Maj:ts förslag. Ej heller har utskottet funnit anledning till erinran mot vad departementschefen i förevarande sammanhang i övrigt anfört och förordat, vilket bl. a. innebär att SJ under budgetåret 1964/65 får disponera vissa inom företaget för pensionsändamål avsatta medel.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Ersättning till statens järnvägar för drift av icke lönsamma järnvägslinjer* för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under sjätte huvudtiteln anvisa ett anslag av 215 000 000 kr.

Stockholm den 5 maj 1964.

På statsutskottets vägnar:

ERNST V. STAXÄNG

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herrar Boman, Einar Persson, Birger Andersson, Axel Johannes Andersson, Fritz Persson, Rikard Svensson, Bengtson, Per Jacobsson, Söderberg, Mårtensson, Bengt Gustavsson, Holmberg, Wååg, Åkerlund och Nils-Eric Gustafsson; samt

från andra kammaren: herrar Staxäng, Petterson i Degerfors, Gustafsson i Stockholm, Ståhl, Blidfors, Almgren, fröken Elmén, herrar Andreasson, Mellqvist, fru Lewén-Eliasson, herrar Svensson i Ljungskile, Johansson i Norrköping, Andersson i Knäred och Gustafsson i Kårby.